BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA ALOHIDA TA’LIM EHTIYOJLARI BO‘LGAN BOLALARNI O‘QITISHDA INNOVATSION PEDAGOGIK METODLARDAN FOYDALANISH

Usmonova Azizabonu Obidjon qizi
Toshkent Kimyo xalqaro universiteti
Maxsus pedagogika yo‘nalishi talabasi
E-mail: usmonovaazizabonu0@gmail.com

ANNOTATSIYA

Uşbu maqolada boshlang‘ich ta’lim jarayonida alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarni o‘qitishda innovatsion pedagogik metodlardan foydalanish imkoniyatlari yoritilgan. Boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish, ta’lim materiallarini moslashtirish, ko‘rgazmali vositalar va öyin texnologiyalaridan foydalanishning ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, defektolog va boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi hamkorligi, differensial ta’lim, interaktiv topshiriqlar hamda rivojlantiruvchi muhitni tashkil etish masalalari ko‘rib çiqilgan. Maqolada o‘quvchilarning mustaqilligini, muloqot ko‘nikmalarini va darsdagi faol ishtirokini qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan metodik tavsiyalar berilgan.

Kalit sözlar: boshlang‘ich ta’lim, defektologiya, inklyuziv ta’lim, alohida ta’lim ehtiyojlari, innovatsion metodlar, differensial ta’lim, individual yondashuv, korreksion pedagogika.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются возможности использования инновационных педагогических методов при обучении детей с особыми образовательными потребностями в начальной школе. Анализируется значение учета индивидуальных особенностей учащихся, адаптации учебных материалов, применения наглядных средств и игровых технологий. Также рассматриваются сотрудничество специального педагога и учителя начальных классов, дифференцированное обучение, интерактивные задания и организация развивающей образовательной среды. Представлены методические рекомендации, направленные на поддержку самостоятельности, коммуникативных навыков и активного участия учащихся в учебном процессе.

Ключевые слова: начальное образование, дефектология, инклюзивное образование, особые образовательные потребности, инновационные методы, дифференцированное обучение, индивидуальный подход, коррекционная педагогика.

ABSTRACT

This article explores the use of innovative teaching methods for primary school students with special educational needs. It examines the importance of considering individual learning characteristics, adapting instructional materials, and using visual aids and play-based activities. The article also discusses collaboration between special educators and primary school teachers, differentiated instruction, interactive tasks, and the development of supportive learning environments. Practical recommendations are provided to promote students' independence, communication skills, and active participation in classroom learning.

Keywords: primary education, special education, inclusive education, special educational needs, innovative teaching methods, differentiated instruction, individualized approach, corrective pedagogy.

KIRISH

Boshlang‘ich ta’lim bolaning keyingi o‘quv faoliyati uchun asos yaratadigan muhim bosqiç hisoblanadi. Aynan shu davrda o‘quvchilarda o‘qish, yozish, hisoblash, mustaqil fikrlash, topshiriqlarni bajarish va jamoada ishlash ko‘nikmalari shakllanadi. Shu sababli boshlang‘ich sinflarda ta’lim jarayonini har bir o‘quvchining individual imkoniyatlariga mos ravishda tashkil etish muhim pedagogik vazifadir.

Sinfdagi o‘quvchilar bilimlarni o‘zlashtirish tezligi, diqqatini jamlash, ma’lumotni eslab qolish va topshiriqlarni bajarish usullari bilan farqlanadi. Ayrim o‘quvchilarga ma’lumotni og‘zaki tushuntirish yetarli bo‘lsa, boshqalariga rasm, predmet, amaliy namuna yoki qo‘shimcha vaqt kerak bo‘lishi mumkin. Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan o‘quvchilar uchun esa ta’lim materiallari va o‘qitish usullarini moslashtirish zarurati yuzaga kelishi mumkin.

Defektologiya va boshlang‘ich ta’limning o‘zaro hamkorligi shu jihatdan alohida ahamiyatga ega. Maxsus pedagog bolaning ta’lim jarayonidagi ehtiyojlarini aniqlash, moslashtirilgan topshiriqlarni ishlab chiqish va o‘qituvchiga metodik yordam berishda ishtirok etishi mumkin. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi esa ushbu tavsiyalarni dars jarayoniga tatbiq etib, bolaning sinf faoliyatida qatnashishini qo‘llab-quvvatlaydi.

Innovatsion pedagogik metodlardan foydalanish darslarni faqat texnologiyalar bilan boyitish degani emas. Bunda o‘quvchini faol ishtirok etishga undaydigan, bilimni turli usullar bilan o‘zlashtirishga imkon beradigan va individual farqlarni hisobga oladigan yondashuvlar muhimdir.

Maqolaning maqsadi — boshlang‘ich ta’limda alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan o‘quvchilarni o‘qitishda innovatsion pedagogik metodlarning imkoniyatlarini tahlil qilish hamda defektolog va o‘qituvchi hamkorligining ahamiyatini yoritish.

Maqolaning vazifalari:

1. Boshlang‘ich ta’limda individual yondashuvning ahamiyatini asoslash.

2. Innovatsion pedagogik metodlarning asosiy turlarini tavsiflash.
3. Ta’lim materiallarini moslashtirish usullarini ko‘rib chiqish.
4. Defektolog va boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi hamkorligini yoritish.
5. Ta’lim samaradorligini baholash mezonlarini aniqlash.
6.

1. BOSHLANG‘ICH TA’LIM VA MAXSUS PEDAGOGIKANING O‘ZARO BOG‘LIQLIGI

Boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilar nafaqat bilim oladilar, balki o‘qishga bo‘lgan munosabat, mustaqil ishlash va o‘z faoliyatini tashkil etish ko‘nikmalarini ham shakllantiradilar. Ushbu jarayonda ta’lim mazmunining tushunarli bo‘lishi, topshiriqlarning bolaning imkoniyatlariga mosligi va pedagogik yordamning o‘z vaqtida berilishi muhimdir.

Maxsus pedagogika bolaning individual rivojlanish xususiyatlarini hisobga olib, ta’lim jarayonini moslashtirishga yordam beradi. Masalan, eshitishida qiyinchiligi bo‘lgan o‘quvchiga o‘qituvchining yuzini aniq ko‘rish imkonini berish, og‘zaki ko‘rsatmalarni yozma yoki rasmli shaklda taqdim etish foydali bo‘lishi mumkin.

Ko‘rishida qiyinchiligi bo‘lgan o‘quvchi uchun matn hajmi, kontrast, yoritish va materiallarning joylashuvi muhim ahamiyatga ega. Nutqiy rivojlanishida qiyinchiliklari bo‘lgan o‘quvchiga javobni shakllantirish uchun ko‘proq vaqt berish, qisqa savollar va ko‘rgazmali tayanchlardan foydalanish mumkin.

Bunday moslashtirishlar o‘quvchiga ta’lim mazmunini tushunish va o‘z bilimini namoyon etish uchun qulay sharoit yaratadi. Shu bilan birga, barcha bolalarga bir xil metodni qo‘llash shart emas. Ta’lim usullari o‘quvchining ehtiyojlari va darsning maqsadiga qarab tanlanadi.

2. INNOVATSION PEDAGOGIK METODLARNING TA’LIMDAGI AHAMIYATI

Innovatsion pedagogik metodlar o‘quvchilarning darsdagi faolligini oshirish, o‘rganilayotgan materialni turli usullar bilan tushuntirish va mustaqil fikrlashni qo‘llab-quvvatlashga xizmat qiladi.

2.1. Öyin asosida o‘qitish

Öyin asosidagi topshiriqlar boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga bilimlarni amaliy faoliyat orqali o‘zlashtirish imkonini beradi.

Masalan, matematika darsida sonlarni predmetlar yordamida taqqoslash, ona tili darsida rasmlardan foydalanib so‘z tuzish yoki o‘qish darsida hikoya mazmuniga mos rasmlarni ketma-ket joylashtirish mumkin.

Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan o‘quvchilar uchun öyin qoidalari soddalashtirilishi, topshiriqlar kichik bosqichlarga ajratilishi va kerakli ko‘rsatmalar ko‘rgazmali tarzda berilishi mumkin.

2.2. Ko‘rgazmali va amaliy metodlar

Ko‘rgazmali metodlarda rasmlar, jadvallar, predmetlar, sxemalar va boshqa ko‘rish orqali idrok etiladigan vositalardan foydalaniladi. Amaliy metodlarda esa o‘quvchi predmetlar bilan harakat qilib, tushunchalarni bevosita o‘rganadi.

Masalan, qo‘shish va ayirishni tushuntirishda sanoq cho‘plari, geometrik shakllar yoki boshqa xavfsiz predmetlardan foydalanish mumkin. Bu usul matematik tushunchalarni aniq predmetlar bilan bog‘lashga yordam beradi.

Ko‘rgazmali vositalar faqat alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar uchun emas, balki sinfdagi barcha o‘quvchilar uchun foydali bo‘lishi mumkin.

2.3. Differensial ta’lim

Differensial ta’limda o‘quvchilarga ularning tayyorgarligi, ehtiyojlari va topshiriqni bajarish imkoniyatlariga qarab turli darajadagi vazifalar taklif etiladi.

Masalan, matn bilan ishlashda bir o‘quvchi matnni mustaqil o‘qib savollarga javob beradi, boshqa o‘quvchi esa qisqartirilgan matn va rasmli tayanchlardan foydalanadi. Har ikkala holatda ham o‘quv maqsadi imkon qadar saqlanadi, ammo unga erishish yo‘li moslashtiriladi.

Differensial ta’lim o‘quvchini past baholash yoki undan kam natija kutish degani emas. Uning maqsadi o‘quvchiga bilimni egallash uchun mos sharoit yaratishdir.

2.4. Hamkorlikda o‘qitish

Hamkorlikda o‘qitishda o‘quvchilar juftlik yoki kichik guruhlarda topshiriqlarni bajaradilar. Ular fikr almashish, navbat kutish, sherigini tinglash va umumiy natijaga erishishni o‘rganadilar.

Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan o‘quvchining guruh ishida faol qatnashishi uchun vazifalar aniq taqsimlanishi, ko‘rsatmalar tushunarli berilishi va har bir bolaning hissasi qadrlanishi muhimdir.

3. BOSHLANG‘ICH SINF FANLARIDA MOSLASHTIRILGAN METODLARDAN FOYDALANISH

Ta’lim metodlarini fan mazmuniga moslashtirish o‘quvchilarning bilimlarni o‘zlashtirishiga yordam beradi.

3.1. Ona tili va o‘qish savodxonligi

Ona tili va o‘qish darslarida tovush-harf munosabati, bo‘g‘in tuzish, so‘zlarni o‘qish, gap tuzish va matn mazmunini tushunish kabi vazifalar bajariladi.

Nutqiy qiyinchiliklari bo‘lgan o‘quvchilar bilan ishlashda rasmli kartochkalar, so‘zlar yozilgan belgilar, qisqa matnlar va og‘zaki savollardan foydalanish mumkin. O‘quvchiga javob berish uchun yetarli vaqt ajratish va zarur bo‘lsa, javobni rasm yoki yozma shaklda ifodalash imkonini berish maqsadga muvofiq.

Nutq tovushlarini korreksiyalash zarurati bo‘lsa, maxsus mashqlar logoped tavsiyalariga muvofiq tashkil etiladi. Boshlang‘ich sinf darsi logopedik mashg‘ulotning to‘liq o‘rnini bosmaydi.

3.2. Matematika

Matematika darslarida sanoq predmetlari, sonlar chizig‘i, shakllar, rangli belgilar va amaliy vaziyatlardan foydalanish mumkin.

Masalan, o‘quvchi uchta predmetga yana ikkita predmet qo‘shib, jami nechta predmet bo‘lganini aniqlaydi. Keyinchalik shu amal sonlar va matematik belgilar orqali ifodalanadi.

Topshiriqni bosqichlarga ajratish, bitta ko‘rsatmada bitta amalni tushuntirish va namunani ko‘rsatish ayrim o‘quvchilar uchun foydali bo‘lishi mumkin.

3.3. Atrofimizdagi olam

Atrofimizdagi olam fanida predmetlar, tabiat hodisalari, fasllar, hayvonlar va o‘simliklar haqida bilimlar shakllantiriladi.

Bunda haqiqiy predmetlar, rasmlar, modellar va kuzatish topshiriqlaridan foydalanish mumkin. Masalan, o‘quvchilar barglarni shakli yoki rangiga qarab guruhlaydilar, fasllarga mos kiyimlarni tanlaydilar yoki kundalik hayotdagi xavfsizlik qoidalarini rasm orqali tushuntiradilar.

Bu metodlar nazariy ma’lumotlarni kundalik hayot bilan bog‘lashga yordam beradi.

4. DEFEKTOLOG VA BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHISI HAMKORLIGI

Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan o‘quvchini qo‘llab-quvvatlashda defektolog va boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining hamkorligi muhim o‘rin tutadi.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi darsning maqsadi, o‘quv dasturi va sinfdagi ta’lim jarayoni uchun mas’ul bo‘ladi. Defektolog esa bolaning individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta’lim materiallarini moslashtirish va korreksion-rivojlantiruvchi vazifalarni belgilashda yordam berishi mumkin.

Hamkorlik quyidagi yo‘nalishlarda tashkil etiladi:

1. O‘quvchining ta’limdagi kuchli tomonlari va qiyinchiliklarini muhokama qilish.
2. Dars materiallarini moslashtirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish.
3. Ko‘rgazmali va amaliy vositalarni tanlash.
4. O‘quvchining mustaqil ishlashini qo‘llab-quvvatlash.
5. Rivojlanishdagi o‘zgarishlarni muntazam kuzatish.
6. Ota-onalar bilan izchil aloqa olib borish.

Bunday hamkorlikda bolaning shaxsiy ma’lumotlari himoya qilinishi, uning imkoniyatlariga hurmat bilan munosabatda bo‘linishi va o‘quvchi sinf jamoasining teng huquqli ishtirokchisi sifatida qaralishi kerak.

5. RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI

Raqamli ta’lim vositalari boshlang‘ich sinflarda materialni ko‘rgazmali tushuntirish, mashqlarni takrorlash va o‘quvchilarning faolligini oshirish uchun qo‘llanishi mumkin.

Masalan, interaktiv doskada rasm va so‘zlarni moslashtirish, matematik misollarni bajarish yoki matn mazmuniga mos tasvirlarni tanlash topshiriqlari tashkil etiladi. Audioyozuvlar va subtitrlar ham ayrim o‘quvchilar uchun qo‘shimcha yordam bo‘lishi mumkin.

Raqamli vositalarni tanlashda bolaning imkoniyatlari, topshiriqning ta’limiy maqsadi va texnologiyadan foydalanish vaqti hisobga olinadi. Texnologiya pedagogning tushuntirishi, kuzatuvi va individual yondashuvining o‘rnini bosmaydi.

Shuningdek, raqamli materiallar qulay, tushunarli va xavfsiz bo‘lishi, o‘quvchining shaxsiy ma’lumotlari esa himoya qilinishi kerak.

6. O‘QUVCHILARNING BILIMINI BAHOLASH VA RIVOJLANISHINI KUZATISH

Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan o‘quvchilarning bilimini baholashda ta’lim maqsadlari va o‘quvchining individual ehtiyojlari hisobga olinishi kerak.

Baholash faqat yakuniy javobga emas, balki topshiriqni bajarish jarayoni, mustaqillik darajasi, yordamdan foydalanish va oldingi natijalarga nisbatan o‘zgarishlarga ham e’tibor qaratishi mumkin.

Masalan, o‘quvchi avval matematik misolni faqat predmetlar yordamida bajargan bo‘lsa, keyinchalik uni rasm va sonlar yordamida bajarishga o‘tishi mumkin. Bu uning o‘rganish jarayonidagi o‘zgarishini ko‘rsatadi.

Kuzatuv natijalariga asoslanib o‘qituvchi va defektolog topshiriqlarni qayta ko‘rib chiqadilar, kerakli yordamni belgilaydilar va keyingi maqsadlarni aniqlaydilar.

Baholash o‘quvchini boshqa bolalar bilan kamsituvchi tarzda taqqoslash uchun emas, balki uning rivojlanishini tushunish va ta’lim jarayonini yaxshilash uchun xizmat qilishi lozim.

XULOSA

Boshlang‘ich ta’limda alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlash individual yondashuv, moslashtirilgan metodlar va mutaxassislar hamkorligini talab qiladi. O‘yin asosida o‘qitish, ko‘rgazmali vositalar, differensial ta’lim, amaliy topshiriqlar va raqamli texnologiyalar dars jarayonini turli ehtiyojlarga moslashtirish imkonini beradi.

Defektolog va boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining hamkorligi o‘quvchining ta’limdagi qiyinchiliklarini aniqlash, topshiriqlarni moslashtirish va mustaqilligini rivojlantirishga yordam beradi. Bunda bolaning kuchli tomonlarini hisobga olish,

uning fikrini ifodalashiga imkon berish va sinf faoliyatida qatnashishini rag‘batlantirish muhimdir.

Ta’lim samaradorligini oshirish uchun o‘quvchining rivojlanishi muntazam kuzatilib, metodlar natijalarga qarab moslashtirilishi lozim. Innovatsion metodlar o‘z-o‘zidan muvaffaqiyatni kafolatlamaydi; ularning foydasi to‘g‘ri tanlanishi, maqsadga muvofiq qo‘llanishi va bolaning ehtiyojlariga mosligiga bog‘liq.

Shunday qilib, boshlang‘ich ta’lim va defektologiya hamkorligida tashkil etilgan, individual ehtiyojlarni hisobga oluvchi pedagogik yondashuv barcha o‘quvchilar uchun qulayroq ta’lim muhitini yaratishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Выготский Л. С. *Основы дефектологии*. Москва: Педагогика.
2. UNESCO. *A Guide for Ensuring Inclusion and Equity in Education*. Paris: UNESCO, 2017.
3. UNESCO. *Global Education Monitoring Report: Inclusion and Education—All Means All*. Paris: UNESCO, 2020.
4. World Health Organization. *International Classification of Functioning, Disability and Health: Children & Youth Version (ICF-CY)*. Geneva: WHO, 2007.
5. UNICEF. *Inclusive Education*. https://www.unicef.org/education/inclusive-education
6. CAST. *Universal Design for Learning Guidelines*. https://udlguidelines.cast.org/